

Museer med mening

Medisinhistoriske samlinger ved Oslo-sykehusene –
nettverksseminar 11.–13. juni 2023

Michael 2023; 20: 420–6.

Museumsinteresserte fra lokale medisinhistoriske samlinger møttes i juni 2023 til tre dagers innføring i museumsarbeidet ved Oslo-sykehusene. Foredrag, utstillinger og omvisninger holdt høyt nivå og interessen var stor. Men som ved tidligere seminarer var det også denne gang uklart hvilken rolle Norsk teknisk museum/Nasjonalt medisinsk museum egentlig spiller og skal spille i nettverks-samarbeidet og denne møteserien.

Det var 54 navn på deltakerlisten da årets nettverksseminar for medisinhistoriske samlinger ble åpnet på Aker sykehus søndag 11. juni 2023. 30 av dem var nettverksdeltakere i henhold til Norsk Teknisk Museums kriterier. 24 deltakere fylte ikke disse kravene. Psykiater Ellen Hagemo ved Gaustad sykehus hadde ved seminaret på Elverum i 2022 invitert til årets samling i Oslo. Hun og hennes medarbeidere ledet arrangementene i det rikholdige programmet.

Åpning på Aker

En omvisning ved Aker sykehusmuseum var hovedprogrampost på møtets første dag. Først var det minneord om en av norsk medisinhistories mest markante personer, professor Ole Didrik Lærum (1940–2023). Det var også foredrag av professor Borghild Roald om utviklingen av hovedstadens helseforhold og sykehusvesen.

I sitt foredrag *Helse, historie, identitet med utgangspunkt i Aker sykehusmuseum* kom tidligere overlege Thorstein Harbitz med vektige tanker om frivillighet og museumsarbeid. For Akers vedkommende understreket han at man holdt seg strengt til overordnede føringer, blant annet fra ICOM (International Council of Museums), det internasjonale museumsrådet. Også lov om universiteter og høyskoler forplikter til museumsvirksomhet.

Figur 1. Aker sykehus fotografert av Karl Harstad (1890–1976) en gang i perioden 1935–40. Det er ikke godt å kjenne seg igjen i dag. Gårdsanlegget der museet ligger, er ytterst til venstre på bildet. Flere deltakere på seminaret i 2023 var barn da sykehuset så slik ut. Museet har som oppgave å dokumentere forandringene som skjer jevnt og trutt. (Oslo Museum OB.F11490)

Harbitz understreket den dagsaktuelle betydningen av historisk forankring i en tid med omskiftelighet i helsevesenet (figur 1).

Gaustad og 1800-tallets psykiatri

Mandag 12. juni 2023 var møtestedet det ærverdige tårnbygget ved Gaustad sykehus. Professor i sosialantropologi, Tian Sørhaug, innledet med et foredrag om psykiatri i kultur og psykiatri i kulturen. Blant spissformuleringene som festnet seg hos tilhørerne var den tankevekkende *Kultur er å forstå det man skal forstå*.

Overlege Ellen Hagemo holdt en oversiktsforelesning om *Gaustad asyl – ideologi, arkitektur og behandling*. Gaustads spesielle arkitektur kan bare forstås i en historisk ramme. Selve byggemåten var en del av både 1800-tallets menneskesyn og datidens pasientbehandling. Hele området er et tidsvitne om 1800-tallet og forteller historie til alle som har ører og øyne for det (figur 2).

Professor Per Vaglum holdt foredrag om lyrikeren Gunvor Hofmos (1921–1995) dikt og psyke, et fascinerende tema man også har kunnet lese om i *Michael* (1).

Figur 2. Anlegget på Gaustad ble planlagt i detalj for å tjene sitt medisinske formål. Dette bildet er tatt en julidag i 1986, da det fortsatt var gartneri der. Bygningenes fløyer var tilpasset pasientenes tilstand. Gårdsdrift og blomsterdyrking var arbeidsterapi. (Foto: Øivind Larsen 1986)

Også Gaustad har sitt museum som dokumenterer den psykiatriske virksomheten. Presentasjonen der var meget god.

Dikemark og den nyere tid

Så bar det av sted med veteranbuss fra 1979 i retning Asker og Dikemark sykehus. På Dikemark er selve området og sykehusbygningene nå stort sett forlatte. Den majestetiske arkitekturen fra tidlig 1900-tall og det store, parkmessige skogsområdet et psykiatrisk tidsbilde. En av bygningene, *Bjørkeli*, er blitt museum.

Tre foredrag dekket hvert sitt felt av museumsvirksomheten. Leder ved museet, Maria Knutzen, presenterte samlingen av pasientkunst. Den er omfattende og fortolkningene er ofte mange. Overlege Kjell Martin Moksnes fortalte om behandlingsmetoder i psykiatrien ved Dikemark i første halvdel av 1900-årene. Dette ble en fortsettelse av den faglige utviklingen seminar-deltakerne hadde hørt om fra Gaustad i foregående tidsperiode.

Hele tredje etasje i den store bygningen inneholder overlege Rolv Gjessings (1887–1959) laboratorium. Der ble det drevet avansert biokjemisk forskning gjennom mange år. Overlege Tore Gude fortalte om Gjessings arbeid med blant annet å følge laboratorieverdier hos pasienter med

Figur 3. Overlege Tore Gude (t.h.) orienterer de besøkende i Rolv Gjessings laboratorium. (Foto: Øivind Larsen 2023)

schizofreni over lang tid, ofte daglige prøver gjennom flere år (figur 3). Især var nitrogenstoffsiftet et av de sentrale temaene. Gjessing mente å kunne fastslå samvariasjon med sykdomsforløpet. Siste ord er neppe sagt innen denne type biopsykiatrisk forskning.

Så brumlet veteranbussen tilbake til Gaustad. Den avsluttende tapasmiddagen på sykehusets *Café Årstidene* ble meget vellykket.

Inn for landing på Ullevål

Siste dag, tirsdag 13. juni 2023, var turen kommet til Ullevål sykehus og dets museum (figur 4). Det er stort og allsidig og dekker perioden fra starten i 1887 og fram til nå. Museet er lokalisert i en av de ikoniske epidemipaviljongene fra sykehusets første tid. Spesialister sto klare ved ulike stands og gjorde besøket der givende for seminardeltakerne.

Også denne formiddagen var det et interessant foredrag. Torstein Arisholm er fagansvarlig for kulturminnevern i Sykehusbygg HF og fortalte om prinsipper og praksis i forvaltningsarbeidet, spesielt oppgaver for lokale eiere.

Ulike universer

Ved Norsk Teknisk Museums presentasjon av sin nettverksvirksomhet og ved årsmøtet i museets medisinhistoriske nettverk, var det også i år to for-

Figur 4. Museet på Ullevål er i en av de gamle paviljongene. Man klarer der å forene utstillingsfunksjonen med å bevare det gamle lasarettmiljøet. (Foto: Øivind Larsen 2023)

skjellige verdener som kolliderte. Det er nesten ikke nødvendig å skrive noen omtale av denne økten. Interesserte kan isteden lese referatet fra i fjor (2). Det er dekkende. Det som skjedde i år, var en gjentakelse.

I 2001, da det nye, nasjonale medisinske museet ble lagt til Norsk Teknisk Museum etter en langvarig og konfliktfylt prosess, var det en forutsetning at det nye museet skulle yte faglig, praktisk og økonomisk støtte til lokale miljøer rundt i landet, blant annet til nettverket av lokale samlinger som allerede eksisterte.

Førstekonservator Frode Weium fortalte også i år om aktivitetene ved museet på Kjelsås. Mer betenkelig var det å høre om museets innsats for medisinhistorisk nettverksbygging, til tross for nettverkskoordinator Phil Lornings entusiasme, innsats og gode intensjoner. Premissene for Norsk Teknisk Museums nåværende nettverksbygging for helse- og medisinhistorie er annerledes enn mange trodde de skulle være.

I fjor møtte ikke representanten for Kulturrådet opp. Men i år ankom en foredragsholder derfra. Nå heter det Kulturdirektoratet. Innledning og presentasjon av foredragsholderen var ved professor Borghild Roald. Foredragsholderen, avdelingsdirektør for samfunn og arena Torbjørn Urfell, brukte første del av sitt innlegg, *Kulturdirektoratets oppgaver relatert til de nasjonale museumsnettverk, inkludert NMHM-nettverket*, til å beriktige det virkelighetsbildet professor Roald og en stor del av tilhørerne hadde. Inn-

Figur 5. «Ligskue» – slike skilt var det også bruk for ved Ullevål sykehus. (Foto: Øivind Larsen 2023)

holdet i hans foredrag var ellers samme fortelling som vi har hørt både i fjor og tidligere (2). Foredragsholderen forholdt seg ikke til forutsetningene en stor del av forsamlingen mente lå til grunn fra starten, men til nyere vedtak om nettverk. Disse nyere retningslinjene for nettverksdeltakelse virker provoserende på en forsamling som den Urfjell sto overfor på seminaret.

Reglene for å få være med i nettverket virker ekskluderende for deltakere fra små samlinger der behovet for nettverk kanskje er størst, og for andre personer og grupper med interesse for helse- og medisinhistorie. Ved møtet nå i 2023 gjaldt dette altså 24 av de 54 tilstedeværende. Hvor mange andre interesserte som gjerne skulle vært til stede, vet vi ikke.

På årsmøtet i nettverket ble økonomisk støtte til lokalmiljøene drøftet. I år som i fjor var det mest deltakere med lave reiseutgifter til stede. Som møtested neste år, eller kanskje endog utsatt til 2025, kom to forslag opp på skjermen. De harmonerte dårlig med murringen i salen om manglende muligheter for å søke om reisetilskudd. Dersom nettverksaktiviteten skal ha landsdekkende funksjon, må det også legges til rette for reisestøtte hvis avstandene er store. Det ble nemlig foreslått å møtes ved en medisinhistorisk samling i Harstad som nok kunne være lærerik å se, men dyr å reise til for mange. Trondheim ble også foreslått, til tross for at det medisinhistoriske museet der opplyste at de for tiden både har økonomiske vansker og beman-

ningsproblemer. Tid og sted for neste seminar ble ikke fastlagt. Diskusjonen kokte egentlig ned til å dreie seg om viljen til å finne løsninger.

Da seminaret var over, hadde deltakerne lagt tre interessante og kontaktskapende dager bak seg. Erfaringene fra i år og fra tidligere år viser at slike konferanser både er nyttige og populære (3).

Litteratur:

1. Vaglun P. Psykosens fire faser belyst med Gunvor Hofmos dikt og biografi. *Michael* 2017; 14: 131–52. <https://www.michaeljournal.no/article/2017/03/Psykosens-fire-faser-belyst-med-Gunvor-Hofmos-dikt-og-biografi> (30.6.2023).
2. Larsen Ø. Uklart nettverk – medisinsk museumsmøte på Elverum 12.-14. juni 2022. *Michael* 2022; 19: 290-6. <https://www.michaeljournal.no/article/2022/09/Uklart-nettverk---medisinsk-museumsmote-pa-Elverum-12.-14.-juni-2022> (30.6.2023).
3. Chamberlain K. *Helse- og medisinhistorie bevares i OUS-museer* OUS-nettside 14.6.2023.

Øivind Larsen

oivind.larsen@medisin.uio.no

Øivind Larsen er professor emeritus i medisinsk historie ved Universitetet i Oslo og redaktør i Michael.